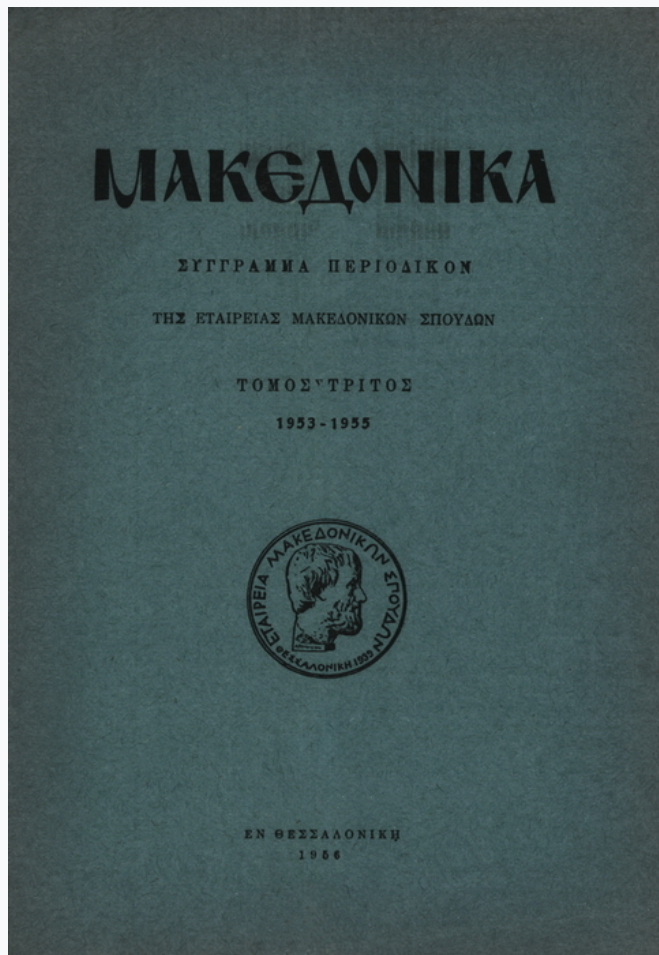

Μακεδονικά

Τόμ. 3 (1956)

Έγγραφα της ιεράς Μονής του Αγίου Διονυσίου
αφορώντα εις αγνώστους ναούς της
Θεσσαλονίκης

Στίλπων Π. Κυριακίδης

doi: [10.12681/makedonika.1109](https://doi.org/10.12681/makedonika.1109)

Copyright © 2015, Στίλπων Π. Κυριακίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κυριακίδης Σ. Π. (1956). Έγγραφα της ιεράς Μονής του Αγίου Διονυσίου αφορώντα εις αγνώστους ναούς της Θεσσαλονίκης. *Μακεδονικά*, 3, 363–376. <https://doi.org/10.12681/makedonika.1109>

ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΦΟΡΩΝΤΑ ΕΙΣ ΑΓΝΩΣΤΟΥΣ ΝΑΟΥΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῆς ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἀγίου Διονυσίου εὐρίσκονται τὰ κατωτέρω δημοσιευόμενα δύο ἔγγραφα, ἀφορῶντα εἰς ναοὺς τῆς Θεσσαλονίκης. Τὸ πρῶτον εἶναι γεγραμμένον ἐπὶ περγαμνῆς διαστάσεων 0,54×0,285, ἐπὶ τῆς μιᾶς ὀψεως. Μῆκος ἐκάστου στίχου 0,20. Ἔπονται δύο ἰδιόχειροι ὑπογραφαὶ πρωταλκαρίων καὶ ἀκολουθοῦν ἄλλαι τεσσαράκοντα πέντε ἀνδρῶν, ἀνηκόντων εἰς συντροφίαν ἢ συνοδείαν ἀλκαρίων. Ταύτας ἀκολουθεῖ ὑπογραφή τοῦ Ἰωάννου Μαλαχρίνου δουκός, ἔπονται δύο ἄλλαι ἰδιόχειροι ὑπογραφαὶ μαρτύρων καὶ ἐν τέλει ὑπογραφή μητροπολίτου τινός. Τὸ δεύτερον εἶναι γεγραμμένον ἐπὶ χάρτου, νεώτερον δὲ τοῦ προηγουμένου. Τὰ ἔγγραφα ἔχουν ὥς ἑξῆς :

1

† ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἡμεῖς οἱ κάτωθεν ὑπογράψαι ὀφείλοντες, οἱ τὴν ἀλικὴν δηλονότι διενεργοῦντες ὁ <Δημήτρι>ος πρωταλκάριος ὁ πανάρετος καὶ οἱ λοιποί, τὸ παρὸν τάμμα ποιοῦμεν, ἐκουσίως, ἀβιάστως, ἀμεταμελήτως [μετ...ερι.....πον,] καὶ πολλῆς ὅτι συνδιασκέψως, πρὸς τὸν ἐν τῇ μεγάλῃ λεωφόρῳ ὁρωμένην στοάν, ἀνεγερθέντα ἄνωθεν, διὰ συνδρομῆς καὶ ἐράνου θεοφιλῶν προσώπων θεῖον ναόν, τὸν εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ μεγάλου ἀποστόλου Παύλου, καὶ διδασκάλου τῆς οἰκουμένης. δι' οὗ δὴ γράμματος καὶ τάττομεν καὶ ὑπισχνόμεθα, ἵνα ἀπὸ τοῦ κατ' ἔτος περιερχομένου ἡμῖν μισθοῦ ἀπὸ τῆς ἐνεργείας τῆς ἀλικῆς, λαμβάνει πρωτοτύπως ὁ κατὰ καιρὸν εὐρισκόμενος ἐν τῷ ναῷ τούτῳ, καὶ ψάλων ἱερομόναχος, ἄσπρα ἑκατόν, ρόγας ἔνεκεν αὐτοῦ, καὶ ἐνιαυσιαίου μισθοῦ. οὕτω γὰρ ἔγνωμεν ἀπαξάπαντες καὶ διεκρίναμεν, παρὰ μηδενὸς προσώπου ἀνάγκην ἐσχηκότος¹ ἢ μόνον ἀπὸ τοῦ πρὸς τὸν ἱερομόναχον φίλτρον, ὥς ἂν ἀπὸ τῆς ἐνεργείας ταύτης τῆς ἀπὸ τῆς ἀλικῆς περιερχομένης ἡμῖν ἔχει πρωτοτύπως ὁ θεῖος οὗτος νέος ναῶς, κατ' ἔτος ψαλμωδίας χάριν ἄσπρα ἑκατόν, ὥστε καὶ αὐτὸν ἑοραεὶ ὑμνωδίας κεκτῆσθαι καὶ ἡμᾶς τοὺς τὸν ὕμνον ἐργασαμένους μνημονεύεσθαι. ταῦτα δὲ τὰ ἑκα-

¹ Γραπτέον ἐσχηκότες.

τὸν ἄσπρα, ὀφείλει λαμβάνειν ὁ πρωταλικάριος ἡμῶν ὁ κατὰ καιρὸν κατ' ἐνιαυτὸν, ἰδίως ἀπὸ τῆς ἐκάστου ρόγας, τὸ ἀναλογεῖν, καὶ παρέχειν πρὸς τὸν εὐρισκόμενον ἱερομόναχον ἐν τῷ θείῳ ναῷ. ὃ δὴ νῦν ἡμεῖς εἰς δόξαν θεοῦ, καὶ μνήμην αἰώνιον ὑπεσχέθημεν ποιεῖν πρὸς τὸν θεῖον ναόν, λέγομεν ὡς τύπον ἀγαθὸν συνίστασθαι καὶ εὐάρεστον καὶ θεοφιλὲς ἔργον, καὶ μηδέποτε λῆξαι ἀλλὰ διατηρεῖσθαι εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα ἀμείωτον καὶ ἀπαράθραυστον, καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ εἰς τὰ μεθ' ἡμᾶς πρόσωπα τὰ τὴν ἀλικὴν ἀποταχθέντα διενεργεῖν ὥστε κατὰ διαδοχὴν, τηρεῖσθαι τὸν θεῖον ναὸν ὑμνούμενον ἀπὸ τῶν μισθῶν τῆς ἐπιστήμης ταύτης ἡμῶν. εἰ γοῦν τοῦ καιροῦ προϋόντος, ἢ ἀπὸ τῆς νῦν εὐρισκομένης συνοδείας ἡμῶν, ἢ τῆς μετὰ ταύτης¹ ἀποδισπετήσῃ τις τοῦ τύπου τούτου καὶ τοῦ ὅρου, ὃν νῦν ἡμεῖς ἐμπόνως ὅτι καὶ προσηκόντως ἀπεργασάμεθα, ὁ τοιοῦτος οὐ μόνον τοῖς ἐνταῦθα δικαστηρίοις ὑπόδικον ἑαυτὸν καταστήσῃ καὶ τὴν διορισμένην τοῖς νόμοις ἀποτίσῃ ζημίαν, ἀλλὰ καὶ τῷ μέλλοντι αἰῶνι τὴν παρὰ τοῦ θεοῦ ἀγανάκτησιν ἐπισπάσῃ τῆς θείας δόξης γενόμενος ἔκπτωτος, ὅτι τὸ δόξαν ἡμῶν καλὸν καὶ τὸ κύρος ἐν ὀνόματι θεοῦ λαβόν, λόγοις ἐπιχειρία ἐν διεστραμμένοις καταλυνεῖ. ἐπὶ τούτῳ γάρ καὶ τὸ παρὸν ἔγγραφον ἐξεθέμεθα εἰς ἀσφάλειαν ἐνώπιον τῶν μεθ' ἡμῶν ὑπογραφόντων ἀξιοπίστων καὶ αἰδεσίμων προσώπων. μηνὶ σεπτεμβρίῳ Ἰνδικτιῶνος ἐνάτης τοῦ ἐξάκτις χιλιοστοῦ ἑννεακοσιοστοῦ τετάρτου ἔτους,

† δημήτριος ὁ πανάρετος ὁ πρωταλικάρης στέργων ὑπέγραψα † ἀνδρόνικος ὁ κοντοσκάλης καὶ πρωταλικάρης μετὰ τῆς συντροφίας του στέργων ὑπέγραψα

σίγνον	δημητρίου	Κωνσταντίνου	Θεοδώρου	Θεοδώρου	Γεωργίου
τοῦ	κριθινιώτου	παξιμαδᾶ	πεπαγωμένου	σγουρη	καταψιχοῦ
σίγνον	μιχαήλ	μανουήλ	δημητρίου	Μιχαήλ	ἀνδρονίκου
τοῦ	μανωλα	ξένου	μαγκλαβίτου	μαρμαρᾶ	καλοδιοικητοῦ
σίγνον	σταμάτη	Θεοδώρου	αθηνιώτου	κωνσταντίνου	Νικολάου
τοῦ	κωνσταντινάκη	κομνηνοῦ	δημητρίου	κλαδῆ	πρωταλικαρίου
σίγνον	γεωργίου	αθανασίου	κωνσταντίνου	ἀποστόλου	σταματίου
τοῦ	ξενίου	καρακάλου	μαλογριδᾶ	φανέρη	μουρζουβῆ
σίγνον	σ...ου	Ιωάννου	δημητρίου	μανουήλ	κωνσταντίνου
τοῦ	ἀξαλεξίου	σουρληου	Ισιδώρου	γρίκιου	μπράτση
σίγνον	γεωργίου	δημητρίου	Θεοδώρου	ἀνδρέου	Θεοδώρου
τοῦ	μανολᾶ	ἀλεκαβα	κλαδῆ	διακῆτα	ἀνατολικοῦ

¹ Γραπτεῖον ταύτης.

σίγνον	δημητρίου	δημητρίου	δημητρίου	κανατριαίου	δημητρίου
τοῦ	θανδᾶ	καρβούνη	κριτζιανίτου	δημητρίου	σγουροπούλου
σίγνον	ε...οῦ	γεωργίου	μιχαήλ	ε...οῦ	θεοδώρου
τοῦ	τζούγγαρι	ΓαΓᾶ	βρεσνίου	φιλομάτου	μίλα
σίγνον	δημητρίου	μανουήλ	δημητρίου	κωνσταντίνου	δημητρίου
τοῦ	σουδικαῦ	φιδιώτου	φαργοπούλου	σιλιγγᾶ	ἀργυροῦ

† Ὁ δοῦλος τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως
 Ἰω. δούξ ὁ μαλαχρίνος μαρτυρῶν ὑπέγραψα
 † δημήτριος ωγληκισμαρτυροῦν ηπεγραψα
 † ὁ ἁγιοστεφανιστρος ἱερεὺς μαρτυρῶν ὑπέγραψα.

2

† μάξιμος ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης ὑπέρτιμος καὶ ἑ-
 ξαρχος πάσης Θειταλίας†:

† μονήδριον τὸ εἰς ὄνομα τιμώμενον τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ
 ἡμῶν, τῷ συγκημένῳ τὸ ναῶ τῆς ἐνυποστάτου λόγου Θεοῦ σοφίας. παρὰ
 τὸ εὐδώνημον μέρως τοῦ μάκρονος ἐπάνω τῶν λεγομένων σκαλίων, ὑπῆρχε
 πρώην κατὰ διαδοχὴν τῶν γονέων μανουήλ δοκιανοῦ καὶ πρωτοψάλτου τῆς
 ἁγιωτάτης ἡμῶν ἐκκλησίας. μετὰ δὲ τὴν τούτου ἀποβίωσιν, οἱ υἱοὶ αὐτοῦ
 καὶ κληρονόμοι ἀναγκαζόμενοι ὑπὸ ἐνδίας καὶ χρέους ἐβούλοντο πολλῶσαι
 αὐτῷ. ἡ μετριότης οὖν ἡμῶν σὺν τοῖς μεταυτῆς, τιμίῳ σταυροφόροις καὶ
 λοιποῖς κληρικοῖς εἰδοῦσα ὡς οὐκ ἐπ' ἀγαθῷ ἀποβήσεται τῷ μεγάλῳ
 ναῶ εἰ τύχοι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, τῶν οὐκ ἐξ ἡμῶν, δεῖν ἐνοήθημεν
 ἀγοράσαι τὸ τοιοῦτον μονήδριον. ὃ δὴ καὶ πεποιήκαμεν. καὶ ὀνησάμεθα
 τοῦτο ἐκ τῶν κληρονόμων τοῦ διαληφθέντος πρωτοψάλτου ἐκ τῶν εἰσο-
 δημάτων τῆς ἐκκλησίας, εἰς ποσότητα ἄσπρων τετράκισ χιλίων ἑξακο-
 σίων μετὰ πάντων τῶν οἰκημάτων καὶ τοῦ περιορισμοῦ αὐτοῦ. ἐπεὶ δὲ
 τὰ τοιαῦτα οἰκήματα ὑπῆρχον πεπαλαιωμένα καὶ ἐτιμοκατάπτωτα καὶ πρὸς
 ἀφανισμόν ἀποβλέποντα, καὶ μὴ δυνάμενοι ἀνακτίσειν αὐτὰ διὰ τὸ δέεσθαι
 πολλῶν ἀναλωμάτων, ἐπενοήθημεν κοινῇ γνώμῃ μετὰ τῶν ἡμετέρων σταυ-

ροφόρων καὶ κληρικῶν καὶ ἐκ τῆς πολιτείας ἀρχόντων ἀπεμπολῆσαι αὐτοὺς τὴν διαληφθεῖσαν μονήν, ἵνα μὴ ἐρίπιοι ἀποκατασταθῇ καὶ εἰς τέλειον ἀφανισμόν· διὸ εὐρομεν τὸν τίμιώτατον ἐν ἱερομονάχοις καὶ πνευματικοῖς κὺρ ἰσὴδωρον καὶ καθηγούμενον τῆς ἁγίας μονῆς τοῦ κυροῦ διονυσίου σὺν ἐγκρίτοις τισὶν ἀδελφοῖς τῆς αὐτῆς ἁγίας μονῆς, καὶ ἐπολήσαμεν αὐτὸ αὐτοῖς εἰς τιμὴν ποσότητος ἄσπρα δισχίλια διακόσια. ἦν τινα μονὴν ἀπὸ τοῦ νῦν ὀφίλι κατέχειν καὶ δεσπόζειν ἢ σεβασμία αὕτη μονὴ τοῦ κυροῦ διονυσίου, καὶ νέμετε ὥς ἴδιον μετόχιον ἀναφέρετον καὶ ἀπόσπαστον εἰς αἰῶνας τοὺς ἅπαντας. μηδενὸς παρενοχλοῦντος ἢ παρεμποδίζοντος τῶν κατὰ καιροὺς καθευρεθέντων ἀρχιερέων κληρικῶν τε καὶ ἀρχόντων τῆς πολιτείας· ἐπεὶ ἡ τιμὴ τοῦ διαληφθέντος μονηδρίου, ἐγένοντο ἀνάκτισμα εἰς τὸν μέγαν ναὸν τῆς ἐνυποστάτου λόγου Θεοῦ σοφίας. εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτου ἀσφάλειαν καὶ βεβαίωσιν γέγονεν καὶ τὸ παρὸν γράμμα τῆς ἡμῶν μετριότητος· καὶ ἐπεδόθη τοῖς διαληφθεῖσιν δοσιωτάτοις ἀδελφοῖς τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ κυροῦ διονυσίου κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς τῷ ζι ἔτει ἰνδικτιῶνος πέμπτης

[Δεξιὰ στήλη]

† ὁ μέγας οἰκονόμος Θεόδωρος Ἱεροδιάκονος
 † ὁ μέγας σακελάριος πέτρος ἱερεὺς
 † ὁ μέγας σκενοφύλαξ κωνσταντινος ἱερεὺς
 † Γεννάδιος Ἱερομόναχος ἡγούμενος τοῦ ὑπομιμνήσκοντος
 † σακαίλειους..... ἱερεὺς
 † ἐπὶ τῶν δεήσεων ἀναστάσιος ἱερεὺς
 † μανουὴλ ἱερεὺς ὁ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς

[Ἀριστερὰ στήλη]

† ἰωάννης μάζαρης
 † δὺμητριος οκοντάρης μαρ. υπγ.
 † μανουὴλ ὁ λάσκαρης μαρ. υπγ.
 † στηβλος μαλακὺς μαρ. υπγ.
 † ἀνδρ..... μαρ. υπγ.

ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΑΤΗΣ

Μ ο ν α χ ὸ ς

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΑ ΑΝΩΤΕΡΩ ΕΓΓΡΑΦΑ

Τὰ ἀνωτέρω δύο ἔγγραφα μοῦ ἀπέστειλεν ὁ φίλος βιβλιοθηκᾶριος τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὄρει ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἀγίου Διονυσίου πατὴρ Εὐθύμιος Διονυσιάτης, διὰ νὰ τὰ χρησιμοποιήσω κατὰ βούλησιν. Ἐπειδὴ τὰ ἔγγραφα παρουσιάζουν ἀρκετὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης, ἐθεώ-

ρησα σκόπιμον νὰ τὰ δημοσιεύσω χάριν τῶν ἀσχολουμένων περὶ τὴν ἱστορίαν καὶ τοπογραφίαν τῆς μακεδονικῆς πρωτευούσης κατὰ τὰ ἀποσταλέντα ἀντίγραφα, μολονότι ἡ ἀνάγνωσις τοῦ ἀντιγράψαντος παρουσιάζει μερικὰ κενά. Ἐπιφυλασσόμεθα νὰ συμπληρώσωμεν ταῦτα κατὰ τὸ δυνατόν εἰς τὸν προσεχῆ τόμον μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν πρωτοτύπων. Τὰ ἔγγραφα δὲν διακρίνονται διὰ τὴν ὀρθοέπειαν καὶ τὴν ὀρθογραφίαν.

* *

Τὸ πρῶτον ἔγγραφον, χρονολογούμενον ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 1415, ὁμιλεῖ περὶ τινος ἀγνώστου τέως ναοῦ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ὁ ναὸς χαρακτηρίζεται ὡς νέος, ἐγερθεὶς «διὰ συνδρομῆς καὶ ἐράνου θεοφιλῶν προσώπων». Δεδομένου δ' ὅτι τὸ ἔγγραφον φέρει τὴν χρονολογίαν 1415, ὁ ναὸς πρέπει νὰ ἐκτίσθῃ ὀλίγον χρόνον πρὸ τοῦ ἔτους τούτου.

Ὁ ναὸς ἔκειτο ἄνωθεν τῆς ἐν τῇ μεγάλῃ λεωφόρῳ ὀρωμένης στοᾶς. Καὶ ἡ μὲν μεγάλη λεωφόρος εἶναι γνωστὸν ὅτι ἠκολούθει τὴν σημερινὴν Ἑγνατίαν ὁδόν, ποία ὅμως εἶναι «ἡ ὀρωμένη στοᾶ», ἄνωθεν τῆς ὁποίας ἠγέρθη ὁ ναός, δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ καθορισθῇ ἀκριβῶς. Ἡ λέξις *ἄνωθεν* ἀσφαλῶς δηλοῖ ὅτι ὁ ναὸς ἔκειτο εἰς μέρος ὑψηλότερον τῆς στοᾶς ἅρα, λαμβανομένης ὑπ' ὅψιν τῆς σχετικῆς κλίσεως τοῦ ἐδάφους, βορειότερον αὐτῆς. Ὅθεν φυσικὸν εἶναι ὅτι καὶ ἡ στοᾶ ἔκειτο εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τῆς Ἑγνατίας. Στοαὶ εἰς τὴν πλευρὰν αὐτὴν ἴσως ὑπῆρχον περισσότεραι, ἀσφαλῶς ὅμως γνωσταὶ εἶναι τρεῖς, ἡ *Χαλκεωτική*, ἥτις ἔκειτο παρὰ τὴν Παναγίαν τῶν Χαλκέων, ἡ ἀνατολικώτερον αὐτῆς κειμένη στοᾶ τοῦ Μεγάλου φόρου, ἥτοι τῆς ἀγορᾶς, καὶ ἄλλη τις, κειμένη βορειότερον τῆς Ἀψίδος τοῦ Γαλερίου, δηλ. τῆς γνωστῆς Καμάρας. Ὡστε βορειότερον μιᾶς τῶν στοῶν τούτων πρέπει νὰ ἔκειτο ὁ ναὸς τοῦ Ἀγίου Παύλου, περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖ τὸ ἔγγραφον.

Ναὸς τοῦ Ἀγίου Παύλου ἐντὸς τῆς πόλεως δὲν ἀναφέρεται ῥητῶς εἰς τὰς γνωστὰς πηγὰς¹ ἀλλ' οὔτε καὶ λείψανα αὐτοῦ σφύζονται. Ἐν τούτοις ὁ Tafel,² στηριζόμενος εἰς πληροφορίαν τοῦ περιηγητοῦ Ροσοκ, τοῦ ὁποίου δυστυχῶς τὸ κείμενον δὲν ἔχω ὑπ' ὅψιν, ὅτι δηλ. οὗτος εἶδεν ἐκκλησίαν τινὰ κατωτέρω τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀγίου Δημητρίου ἡρειπωμένην, εἰς τὴν ὁποίαν κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν Ἑλλήνων ἐδίδαξεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, δέχεται ὅτι ὑπῆρχεν ἐκεῖ ναός τις τοῦ Ἀποστόλου ἢ μᾶλλον ἐβραϊκὴ συναγωγή, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδίδαξεν οὗτος. Ἡ γνώμη τοῦ Tafel περὶ ὑπάρξεως εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο ἐκκλησίας τοῦ Ἀποστόλου Παύλου

¹ Παρὰ Texier—Pullaen, *Byzantine Architecture* σ. 122 ἀναγράφεται εἰς τὸν κατάλογον τῶν ναῶν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ναὸς τοῦ Ἀγίου Παύλου δυστυχῶς ἄνευ παραπομπῆς ἢ ἄλλης τινὸς πληροφορίας.

² Th. Tafel, *De Thessalonica ejusque agro*. Berolini 1839, σ. 143.

εἶναι πολὺ πιθανή, ὅχι ὅμως καὶ συναγωγῆς, ἡ ὁποία πρὸ πολλῶν αἰώνων θὰ εἶχεν ἐξαφανισθῇ. Τὸ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ παράδοσις τὴν νεωτέραν αὐτὴν ἐκκλησίαν ἐσχέτισεν ἀνιστορήτως πρὸς τὸ κήρυγμα τοῦ Ἀποστόλου δὲν ἔχει τι τὸ παράδοξον, ἐφ' ὅσον καὶ εἰς τὰς ἡμέρας μας ἐλέχθη ὅτι ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν βαθμίδων τῆς Μονῆς τῶν Βλαττάδων ἐκήρυξεν οὗτος πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς τὸ κήρυγμά του. Ἡ θέσις τῶν ἐρειπίων τῆς ἀνωρύμου ἐκκλησίας, τὰ ὁποία εἶδεν ὁ Ροσcock χαμηλότερον τοῦ Ἀγίου Δημητρίου καὶ ἐπομένως ὑψηλότερον τῆς Στοᾶς τοῦ Μεγάλου φόρου, ὅστις ἐξετείνετο νοτίως τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς, συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς τοποθετήσεως τῆς ἐν τῷ ἐγγράφῳ μνημονευομένης ἐκκλησίας εἰς αὐτά. Τὸ ὅτι ἡ ἐκκλησία αὕτη δὲν μνημονεύεται οὔτε εἰς τὰς βυζαντινὰς πηγὰς οὔτε εἰς τὸ Ὀδοιπορικὸν τοῦ κατὰ τὸ 1405 ἐπισκεφθέντος τὴν Θεσσαλονικὴν Ρώσου Ἰγνατίου Σμολιάνιν¹ δὲν ἔχει σημασίαν. Ἡ ἐκκλησία ἐξ ὅσων λέγονται ἐν τῷ ἐγγράφῳ φαίνεται ὅτι ἦτο μικρά, ἐφ' ὅσον εἰς μόνον ἱερομόναχος διέμενεν ἐν αὐτῇ, ὅστις ἐξετέλει χρῆμα καὶ ψάλτου. Οἱ Θεσσαλονικεῖς, λάτραι κατ' ἐξοχὴν τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, εἶχον ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας λησμονήσει τὸν Ἀπόστολον, τὸν διδάξαντα τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν εἰς τὴν πόλιν των, μόλις δὲ περὶ τοὺς ἐσχάτους χρόνους ἐνεθυμήθησαν αὐτόν.

Ὁ νέος οὗτος ναὸς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου δὲν φαίνεται νὰ εἶχε πολλὰ εἰσοδήματα καὶ διὰ τοῦτο διὰ τὴν λειτουργίαν αὐτοῦ ἔρχονται ἀρωγοὶ οἱ ἐν Θεσσαλονικῇ εὐρισκόμενοι ἀλυκάριοι. Τί ἦσαν οἱ ἀλυκάριοι οὗτοι φαίνεται ἐκ τοῦ ἐγγράφου· ἦσαν οἱ «τὴν ἀλυκὴν διενεργοῦντες», δηλονότι οἱ τεχνῖται, οἱ ἐργαζόμενοι εἰς τὴν ἀλυκὴν. Ἡ λέξις σφίζεται καὶ σήμερον καὶ δηλοῖ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα.² Τὴν λέξιν ἀπεθησαύρισε καὶ ὁ Ducange ἐν τῷ γνωστῷ γλωσσαρίῳ του ὡς ἀπαντῶσαν παρὰ τῷ Κωδινῷ³ δυστυχῶς χωρὶς νὰ παραπέμπῃ ἀκριβῶς. Διατρέξας τὰ τοῦ Κωδινῷ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνεύρω τὰ περὶ ἀλυκαρίων, ἀλλ' οὔτε καὶ εἰς τοὺς πίνακας τῶν λέξεων τῶν

¹ Τὸ ἀφορῶν εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν κείμενον ἐδημοσιεύθη ἐν ἀκριβεῖ ἑλληνικῇ μεταφράσει ὑπὸ τοῦ Μ. Θ. Λάσκαρι ὑπὸ τὸν τίτλον «Ναοὶ καὶ μοναὶ Θεσσαλονίκης κατὰ τὸ 1405 εἰς τὸ Ὀδοιπορικὸν τοῦ ἐκ Σμολένσκ Ἰγνατίου» ἐν τόμῳ Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου ἐπὶ τῇ ἐξακοσιετηρίδι τῆς Ἐξαβίβλου αὐτοῦ (1345 - 1945) (=Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίς, τόμος ζ'). Θεσσαλονικῇ 1952, σ. 315 κέ. Ὁ Ἰγνάτιος ἀσφαλῶς δὲν ἀναφέρει ὅλας τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰς μονὰς τῆς Θεσσαλονίκης, παρὰ μόνον ὅσας εἶδεν. Ἐκτὸς τούτου εἶναι ἐνδεχόμενον ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου νὰ μὴ εἶχεν ἀκόμη κτισθῇ, διότι μεταξὺ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Ρώσου κληρικοῦ καὶ τοῦ ἐγγράφου, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τὴν ἐκκλησίαν ὡς νέαν, μεσολαβοῦν δέκα ἔτη.

² Βλ. Ἱστορικὸν λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν λ. ἀ λ υ κ ἄ ρ ι ς.

³ D u c a n g e, Glossarium ad scriptores mediae et infimae graecitatis. Lugduni 1688. Ἐν λ. «ἀλική, salina, ἀλοπήγιον, αἱ ἀλαί, Ἀλικάριος rei salariae praefectus. Codinus in Orig. Constantinopol. ὅ καὶ εἰπόντες οἱ ἀλικάριοι, ἵνα κλέψωσι τὰ ἄσπρα τῆς ἀλικῆς, οὐκ ἐπέστη. Occurrit illic pluries».

ἐκδόσεων τοῦ τε Bekker καὶ τοῦ Preger ἀναγράφονται. Πόθεν ἦντλησε τὸ χωρίον ὁ Ducange δὲν ἠδυνήθηεν νὰ ἑξακριβώσω, διότι δὲν ἔχω πρόχειρον τὴν παλαιὰν ἔκδοσιν τῶν Παρισίων, τὴν ὁποίαν οὗτος εἶχε πιθανῶς ὑπ' ὄψιν.

Ἐκ τοῦ ἐγγράφου προκύπτει ὅτι οἱ ἀλυσκάριοι τῆς Θεσσαλονίκης ἦσαν ὠργανωμένοι εἰς δύο τοῦλάχιστον *συνοδείας* ἢ *συντροφίας*, ὧν ἑκάστη εἶχεν ἐπὶ κεφαλῆς ἴδιον *πρωτοαλυσκάριον*, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ὑπογραφῶν τῶν δύο πρωτοαλυσκαρίων, Γεωργίου Παναρέτου καὶ Ἀνδρονίκου Κοντοσκάλη, αἱ ὁποῖαι ὅμως φαίνεται ὅτι ἦσαν συνηγμένοι εἰς μίαν, ὅπως θὰ ἐλέγομεν σήμερον, ὁμοσπονδία, ἐφ' ὅσον ὡς κύριος πρωτοαλυσκάριος ἐν τῷ ἐγγράφῳ ἐμφανίζεται ὁ Πανάρετος. Οἱ ἀλυσκάριοι εἰργάζοντο ἐπὶ ἐνιαυσίῳ μισθῷ ἢ ῥόγῳ (ἀπὸ τοῦ κατ' ἔτος *περιερχομένου* ἡμῖν μισθοῦ... κατ' ἐνιαυτὸν *ιδίως* ἀπὸ τῆς ἑκάστου ῥόγας).

Οἱ ἀλυσκάριοι οὗτοι, ἐφ' ὅσον προβαίνουν εἰς δωρεὰν πρὸς ἐκκλησίαν τῆς Θεσσαλονίκης, προφανῶς διέμενον ἐν αὐτῇ, ὅθεν προκύπτει ὅτι καὶ ἡ ἀλυσκή, εἰς τὴν ὁποίαν εἰργάζοντο, εὗρίσκετο παρὰ τὴν Θεσσαλονίκην. Ἀλυσκή «προσπαρακειμένη τῇ Θεσσαλονικέων μεγαλοπόλει» μνημονεύεται καὶ εἰς τὴν ἐπανειλημμένως δημοσιευθεῖσαν ἐπιγραφὴν, τὴν ἀναγράφουσαν τὴν δωρεὰν τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγίου Δημητρίου ἐπὶ τῇ νίκῃ αὐτοῦ κατὰ τῶν Σλάβων.¹ Τὴν ἀλυσκὴν ταύτην οἱ παλαιότεροι ἐτοποθέτησαν εἰς τὸ Κίτρος ἢ ἄλλους τόπους, ἀπέχοντας δεκάδας χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης. Εἰς τὴν βιβλιοκρισίαν μου προσεπάθησα νὰ δείξω ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τοποθετηθῇ τόσον μακρὰν, ἐτοποθέτησα δ' αὐτὴν ἀορίστως εἰς τὴν ἀλιτενὴ παραλίαν, τὴν ἐκτεινομένην δυτικῶς τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἄν ἡ ἀλυσκή αὕτη, ἡ δωρηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰς τὸν Ἅγιον Δημήτριον, εἶναι ἡ αὕτη πρὸς τὴν τοῦ προκειμένου ἐγγράφου δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἑξακριβωθῇ. Συνήθως αἱ δωρεαὶ εἰς ναοὺς καὶ μονὰς διαιωνίζοντο διὰ νέων ἐκάστοτε χρυσοβουλλίων τῶν αὐτοκρατόρων καὶ δὲν θὰ ἦτο ἀπίθανον νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἀγίου Δημητρίου ἐξηκολούθει νὰ κατέχῃ τὴν δωρηθεῖσαν ἀλυσκὴν μέχρι καὶ τῶν ἐσχάτων χρόνων. Ἐν τοιαύτῃ ὅμως περιπτώσει θὰ ἔπρεπε νὰ δεχθῶμεν τὴν ὑπαρξιν καὶ δευτέρας ἀλυσκῆς, τῆς ὁποίας οἱ ἀλυσκάριοι προβαίνουν εἰς δωρεὰν πρὸς ἄλλην ἐκκλησίαν, τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

Ὅτι ὑπῆρχον πράγματι παρὰ τὴν Θεσσαλονίκην ἀλυσκαὶ καὶ δὴ ἐγγύτατα αὐτῆς μαρτυρεῖται ἐξ ἀνεκδότων ἐγγράφων τοῦ ἀρχείου τοῦ τουρκικοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἱεροδικείου. Ἔχω ὑπ' ὄψιν μου ἀνεκδότους περιλήψεις ἐν μεταφράσει τουρκικῶν ἐγγράφων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς, γενομένας ὑπὸ τοῦ μεταφραστοῦ Λαζάρου Μамζουρίδου, ἐν οἷς γίνεται μνεῖα πλειόνων ἀλυ-

¹ Περὶ τῆς ἐπιγραφῆς βλ. τὴν ἐν τοῖς Μακεδονικοῖς δημοσιευθεῖσαν βιβλιοκρισίαν μου διὰ τὴν σχετικὴν πραγματείαν τοῦ Vasiliev, τόμ. Β', σ. 748 κέ.

κῶν. Τὸ πρῶτον εἶναι φερμάνιον τοῦ 1700 (τόμ. 7, σ. 103 τοῦ Ἀρχείου), ἀναφερόμενον εἰς τὴν μίσθωσιν τῶν τελωνείων Θεσσαλονίκης, Βόλου κτλ., εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν ὁποίων ὑπῆγοντο, ὡς προκύπτει ἐξ αὐτοῦ, αἱ ἄλυσκαί. Εἰς τὸ φερμάνιον τοῦτο ἀναφέρεται ἄλυσκὴ τοῦ Μπεχταινάρ, ἡ ὁποία προφανῶς ἔκειτο εἰς τὴν καὶ σήμερον ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα γνωστὴν τοποθεσίαν, νοτίως δηλ. τοῦ παλαιοῦ Σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Μοναστηρίου. Ἡ ἄλυσκὴ αὕτη κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἐγγράφου δὲν λειτουργεῖ πλέον, ὡς κατεστραμμένη, καὶ δὲν ἀποφέρει τὸ ἀπαιτούμενον εἰσόδημα. Διὰ τοῦτο καὶ διότι ἐν γένει εἶχον ἐλαττωθῇ αἱ πρόσοδοι τῶν τελωνείων, ὁ ἐνοικιαστὴς ζητεῖ ἔκπτωσιν ἐκ τοῦ ἐνοικίου 20000 γροσίων διὰ τὰ ἔτη 1110 (1699) καὶ 1111 (1700). Ἄρα τὸ ἐτήσιον ἐξ αὐτῆς εἰσόδημα, ἐὰν δὲν ἀνῆρχετο εἰς τὸ σεβαστὸν διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ποσὸν τῶν 10.000 γροσίων, πάντως δὲν θὰ ὑπελείπετο αὐτοῦ πολὺ.

Τὸ δεύτερον φερμάνιον (τόμ. 15, σ. 146) ἀναφέρεται εἰς τὴν ἄλυσκὴν Κουροῦ Κιοπροῦ (Ξηρᾶς γεφύρας), παράγουσαν ἐτησίως 4000 μουζουριῶν (σάκκων) ἄλατος. Δεδομένου δ' ὅτι ἕκαστον μουζούριον ἐπωλεῖτο πρὸς 60 ἄσπρα, ἡ ἐτησία ἐξ αὐτῆς πρόσοδος ἀνῆρχετο εἰς τὸ ποσὸν τῶν 240000 ἄσπρων.¹ Κουροῦ Κιοπροῦ κατὰ τὸν μεταφραστὴν ὠνομάζετο ὁ δυτικῶς τῆς πόλεως βοσκοτόπος, ἀνῆκων εἰς τὰς τρεῖς κοινότητες τῆς πόλεως, μουσουλμανικὴν, ἑλληνικὴν καὶ ἐβραϊκὴν, ὅστις κατελήφθη κατόπιν ὑπὸ τοῦ δημοσίου, ἀντιστοιχεῖ δὲ πρὸς τὴν περιοχὴν τῆς σημερινῆς Γιουγκοσλαβικῆς ζώνης. Αἱ ἐγγύτατα τῆς Θεσσαλονίκης κείμεναι αὗται ἄλυσκαι ἀναφέρονται μετ' ἄλλων ἀπωτέρων καὶ εἰς τρίτον φερμάνιον (τόμ. 15, σ. 212 - 5), ἀναφερόμενον εἰς τὴν μίσθωσιν τῶν ἄλυσκων Κουροῦ - Κιοπροῦ, Λιμπανόβου, Κίτρους, Μπεχταινάρ καὶ Καλαμαριάς.

Ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων προκύπτει ὅτι δύο τοιῦλάχιστον γειτνιαζουσαι ἄλυσκαι, ἡ τοῦ Κουροῦ - Κιοπροῦ καὶ ἡ τοῦ Μπεχταινάρ, εὗρίσκοντο ἔξωθεν τῶν δυτικῶν τειχῶν τῆς Θεσσαλονίκης, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μὲν μία θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀνήκῃ εἰς τὸν Ἅγιον Δημήτριον, ἡ δὲ ἑτέρα εἰς ἄλλους. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς ἀμφοτέρα τὰ ἐγγραφα γίνεται λόγος περὶ μιᾶς ἄλυσκῆς, παρακειμένης εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, χωρὶς νὰ ὀρίζεται ποίας, δὲν εἶναι ἀπίθανον αἱ δύο συνορεύουσαι πρὸς ἀλλήλας ἄλυσκαι τῆς Τουρκοκρατίας, ἡ τοῦ Κουροῦ - Κιοπροῦ καὶ ἡ τοῦ Μπεχταινάρ, νὰ ἀπετέλουν κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους μίαν καὶ μόνην, ἡ ὁποία ἀρχικῶς μὲν ἀνῆκεν εἰς τὸν Ἅγιον Δημήτριον, βραδύτερον δέ, ἄγνωστον πότε καὶ ὑπὸ ποίας συνθήκας, ἐπωλήθη ἢ ἀφῆρέθη ἀπ' αὐτοῦ.

Μετὰ τὰς ὑπογραφὰς τῶν ἄλυσκαρίων τὴν δωρεὰν ὑπογράφει ὡς μάρ-

¹ Περὶ τῆς ἀξίας τῶν ἄσπρων κατὰ διαφόρους χρόνους βλ. Κ. Δ. Μέρτζιου, *Μνημεῖα μακεδονικῆς Ἱστορίας*. Θεσσαλονίκη 1947, σ. 52₁ καὶ 225₁.

της † ὁ δοῦλος τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως Ἰωάννης δούξ ὁ Μαλαχρίνος. Ὁ δούξ οὗτος εἶναι, εἰς ἡμῶν τοῦλάχιστον, ἄγνωστος ἀλλαχόθεν.¹ Ἡ παρουσία δ' αὐτοῦ κατὰ Σεπτέμβριον τῆς ἐνάτης Ἰνδικτιῶνος 1415 μᾶς ἀναγκάζει νὰ τροποποιήσωμεν κάπως τὰς κρατούσας γνώσεις περὶ τῆς διαδοχῆς τῶν διοικητῶν τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὸν μεταξὺ τοῦ 1415 καὶ 1416 χρόνον. Ὡς ἔδειξεν ὁ Dölger,² παρεδέχθη δὲ καὶ ὁ ἡμέτερος Λάσκαρις,³ κατὰ Φεβρουάριον τοῦ ἔτους 1415 ἄρχων τῆς Θεσσαλονίκης ἦτο ὁ Δημήτριος Λάσκαρης Λεοντάρης, κατὰ δὲ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1416 ὁ δεσπότης Ἀνδρόνικος. Ὁ Λάσκαρις πιστεύει ὅτι «μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Λεοντάρη ἐγκατεστάθη ἐν Θεσσαλονίκη ὁ υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ Β', ὁ δεσπότης Ἀνδρόνικος, ὁ παραχωρήσας τὴν πόλιν εἰς τοὺς Βενετοὺς ἐν ἔτει 1423». Ἡ διαδοχὴ αὕτη συμφώνως μὲ τὸ δημοσιευόμενον ἔγγραφον πρέπει νὰ μεταβληθῇ, καθ' ὅσον μεταξὺ Λεοντάρη καὶ δεσπότης Ἀνδρονίκου παρεμβάλλεται ὁ Ἰωάννης δούξ ὁ Μαλαχρίνος, διορισθεὶς, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ὑπογραφῆς του, ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Κατὰ ταῦτα ὁ Ἀνδρόνικος ἀπεστάλη ὡς δεσπότης μεταξὺ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1415 καὶ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1416, διεδέχθη δὲ τὸν Ἰωάννην τὸν Μαλαχρίνον καὶ ὄχι τὸν Λεοντάρην, ἐκτὸς ἐὰν ἀνακαλυφθῇ καὶ ἄλλος ὀλιγοχρόνιος διάδοχος τοῦ Μαλαχρίνου. Ἡ ὑπόθεσις, ὅτι ὁ Ἀνδρόνικος ἦτο καὶ πρὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1415 δεσπότης, δὲν εὐσταθεῖ, διότι ὁ Μαλαχρίνος ὑπογράφεται ὡς δοῦλος τοῦ βασιλέως ἄνευ οὐδεμιᾶς μνείας τοῦ δεσπότης, ἐνῶ βραδύτερον, δεσποτεύοντος τοῦ Ἀνδρονίκου, οἱ ὑπογραφόμενοι ἄρχοντες μνημονεύουν καὶ τοῦ πανευτυχεστάτου δεσπότης. Οὕτως ἐν τῷ περὶ τοῦ χωρίου τοῦ Λάντζου ἔγγραφῳ τοῦ 1414⁴ ὑπογράφονται «οἱ δοῦλοι τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως Μιχαὴλ ὁ Τζαμπλάκων, Ἰωάννης ὁ Ραδηνός, Στέφανος δούκας ὁ Ῥαδηνός», ἐνῶ ἐν τῷ κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1421, ἄρχοντος τοῦ Ἀνδρονίκου, ἐκδοθέντι ὑπογράφονται «οἱ δοῦλοι τοῦ <κραταιοῦ> καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως καὶ τοῦ περιποθήτου υἱοῦ αὐτοῦ καὶ αὐθέντου ἡμῶν πανευτυχεστάτου δεσπότης Στέφανος Δούκας ὁ Ραδηνός...».⁵

Τὸ ἔγγραφον ἐπισφραγίζει καὶ ὑπογραφὴ μητροπολίτου τινός, τὴν

¹ Τὸ ἐπώνυμον *Μαλαχρίνος* πλησιάζει πρὸς τὸ σύνθημα ἐπώνυμον *Μελαχροίνος*. Μεταξὺ τῶν εὐγενῶν τῆς Θεσσαλονίκης ἀναφέρονται πλείονες Μελαχροίνοι εἰς τὰ ἐνετικὰ ἔγγραφα, τὰ δημοσιευθέντα ὑπὸ τοῦ Κ. Δ. Μέρτζιου (ἐνθ' ἀν., σ. 50), ἐν οἷς καὶ *Γιάννης Μελαχροίνος*.

² Fr. Dölger, Epikritisches zu den Facsimiles byzantinischer Kaiserurkunden ἐν Archiv für Urkundenforschung τόμ. 30 (1935), σ. 62.

³ Ἐνθ' ἀν. σ. 341.

⁴ Γρηγόριος Παλαμᾶς, τόμ. 3, 335, ἀρ. 35.

⁵ Ἐνθ' ἀν. σ. 334, ἀρ. 33.

ὅποιαν δὲν ἡδυνήθην νὰ ἀναγνώσω. Κατὰ τὸν πατέρα Vitalien Laurent ἐν ἔτει 1415 ἦτο ἀκόμη μητροπολίτης Θεσσαλονίκης ὁ Γαβριήλ.¹ Τὸ ὄνομα ὅμως τοῦτο, Γ α β ρ ι ή λ, δὲν ἡδυνήθην νὰ διακρίνω εἰς τὴν ὑπογραφὴν. Αἱ ὑπογραφαὶ τῶν ἀρχιερέων ὁμοιάζουν πρὸς τὰ σκοτεινὰ τοῦ ἀρχαίου φιλοσόφου Ἡρακλείτου, τὰ ὅποια «καὶ διαστίξαι ἔργον» κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη. Δημοσιεύων ὑπὸ τὸ ἔγγραφον τὸ φιλοπονηθὲν ὑπὸ τοῦ λογίου βιβλιοθηκαρίου τῆς ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἀγίου Διονυσίου ἀντίγραφον τῆς ὑπογραφῆς ἀδιάλυτον, ἀφῆνω τὴν *διάστιξιν* αὐτῆς εἰς τὸν εἰδικώτατον περὶ αὐτὴν φίλον πατέρα Laurent. Ἐὰν ἡ διάστιξις ἀποδείξῃ τὸν ὑπογράφοντα ἄλλον ἢ τὸν Γαβριήλ, τότε θὰ ἔχωμεν συμπλήρωσιν δι' αὐτοῦ τοῦ κενοῦ, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει τὸ Συνδικὸν τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ ἰδίου,² μεταξὺ τῶν μητροπολιτῶν Γαβριήλ καὶ Συμεών. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει θὰ ἔπρεπε νὰ διορθωθῇ τὸ ὄνομα ἢ ἡ χρονολογία καὶ εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀρχαδίου δημοσιευθὲν ἔγγραφον. Ὁ λόγιος κατὰ τὰ ἄλλα Βατοπεδηνὸς γέρων δὲν διεκρίνετο δυστυχῶς διὰ τὴν δεινότητα περὶ τὴν διάστιξιν καὶ ἀνάνγωνσιν ὑπογραφῶν, ἀφ' οὗ καὶ τὴν ἀπλουστάτην καὶ εὐανάγνωστον ὑπογραφὴν † ὁ δεσπότης ἀνέγνωσε πολλακίς ὥς Ἰωάννης δεσπότης.³

* *

Τὸ δεύτερον ἔγγραφον, γραφὲν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 7010, ἦτοι τοῦ 1502, παρουσιάζει τοῦτο τὸ νέον, ὅτι μᾶς πληροφορεῖ περὶ τῆς ὑπάρξεως *μάκρωνος* εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν καὶ *μονυδρίου*, τιμωμένου εἰς τὸ ὄνομα τοῦ *Σωτήρος Χριστοῦ*, τὸ ὁποῖον εὐρίσκετο παρὰ τὸ ἀριστερὸν μέρος αὐτοῦ ἐπάνω τῶν λεγομένων *οκαλίων*.

Μάκρωνες, ὡς γνωστόν,⁴ ἐκαλοῦντο αἱ ἐκατέρωθεν τῶν ναῶν μακραι

¹ Ὁ Laurent, (Le métropolitte de Thessalonique Gabriel ἐν Ἑλληνικοῖς τόμ. 13 (1954), σ. 250, στηριζόμενος εἰς ἔγγραφον τοῦ 1414, ὑπογραφόμενον ὑπὸ τοῦ Γαβριήλ, δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀρχαδίου, δέχεται μετὰ θαυμαστικοῦ τὴν ὑπερκοσασετῇ μητροπολιτείαν τοῦ Γαβριήλ.

² V. L a u r e n t, La liste épiscopale du synodicon de Thessalonique ἐν *Échos d' Orient*, τόμ. 32 (1933), σ. 303.

³ Βλ. D ö l g e r, ἐνθ' ἀν. σ. 61.

⁴ Βλ. D u c a n g e, Glossarium ἐν λ. μ ά κ ρ ω ν. Βλ. καὶ D u c a n g e, Constantinopolis Christiana, ἔκδ. Παρισίων 144, Βενετίας 114,3. Ὁ Νικήτας ὁ Χωνιάτης (Βόν. 732, 18), εἰς τὸν ὁποῖον παραπέμπει ὁ Ducange, γράφει τὰ ἑξῆς περὶ τοῦ Μάκρωνος τῆς Ἀγίας Σοφίας: «*Συνεπελάβετο δὲ καὶ τοῦ μεγίστου νεῶς τὸ δεινόν. Καὶ δὴ ὅσα πρὸς ἀπῆδα νέενκε τοῦ Μιλίου καὶ τῷ ἀνδρῶνι συνῆπται τῷ Μάκρωνι καὶ λεγομένῳ αἱ Σύνοδοι.*» Ὁ δημωδέστερος κώδιξ ἔχει: «*Εφθασε δὲ τὸ πῦρ μέχρι καὶ τοῦ μεγάλου ναοῦ, καὶ ὅσα περὶ τὴν ἀπῆδα τοῦ Μιλίου τῷ οἴκῳ τῷ τοῦ Μάκρωνος λεγομένῳ συγκείμενα ὁσπήτια, καὶ κατέκαυσε ταῦτα καὶ τέφραν ἐποίησε.*» Ἐκ τοῦ ἐγγράφου προκύπτει ὅτι παρόμοιος *μάκρων* μετὰ *συγκειμένων ὁσπητίων* ὑπῆρχε καὶ εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν Θεσσαλονίκης. Μάκρων ὑπῆρχε καὶ ἐν τῷ Μεγάλῳ Πα-

στοαί, ὅπου εὐρίσκοντο τὰ κελλία τῶν ὑπηρετούντων εἰς τὸν ναὸν κληρικῶν, ὅπως εἰς τὰ σημερινὰ μοναστήρια. Ὡς ἀριστερὸς μάκρων τοῦ ναοῦ πιθανώτατα ἐννοεῖται ὁ πρὸς τὴν βορείαν αὐτοῦ πλευρὰν, ἐφ' ὅσον μάλιστα μνημονεύονται καὶ σκαλία. Διότι πρὸς τὸ μέρος τοῦτο τὸ ἔδαφος εἶναι ἀνηφορικόν. Ἐφ' ὅσον δ' ὁ μάκρων ἔπρεπε νὰ ἐκτείνεται μέχρι τοῦλάχιστον τοῦ ἱεροῦ, ἂν ὅχι καὶ ὅπισθεν αὐτοῦ, τὸ μονύδριον θὰ ἔπρεπε νὰ εὐρίσκεται ἔτι περαιτέρω, δηλ. εἰς τὰ βορειοανατολικά τοῦ ἱεροῦ, καὶ ἐκεῖ, ἐὰν ποτὲ γίνουν ἐκσκαφαί, θὰ ἔπρεπε τοῦτο νὰ ἀναζητηθῇ. Πάντως τὸ μονύδριον συνείχετο μὲ τὸν μάκρωνα, διότι ἄλλως ὁ μητροπολίτης καὶ οἱ περὶ αὐτὸν δὲν θὰ ἐφοβοῦντο μήπως περιέλθῃ τοῦτο εἰς ἀνθρώπους «οὐκ ἐξ ἡμῶν», δηλ. λαϊκοὺς ἢ καὶ ἄλλοθενεῖς. Τὸ μονύδριον, ἐφ' ὅσον τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τοῦ Σωτῆρος, εἶχε προφανῶς καὶ ναύδριον μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο, περὶ τὸ ὁποῖον ἔκειντο τὰ ἀναφερόμενα ἐν τῷ ἐγγράφῳ οἰκήματα. Αἱ γενόμεναι περὶ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀγίας Σοφίας ἀνασκαφαὶ ὑπὸ τοῦ Μ. Γ. Καλλιγᾶ ἀπεκάλυψαν εἰς τὸ βορειοανατολικὸν ἄκρον τῆς ἐκκλησίας τὰ λείψανα ἀψίδος ἐκκλησιδίου τοῦ ΙΔ' αἰῶνος,¹ τὸ ὁποῖον δὲν πιστεύω νὰ εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ ἐγγράφου ἀναφερόμενον, διότι, καθὼς παρατηρεῖ ὁ ἀνασκάψας, τοῦτο ἦτο προσηρημένον εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, ἄρα θὰ εὐρίσκετο ἐντὸς τοῦ μάκρωνος² καὶ οὐχὶ παρ' αὐτὸν «ἐπάνω τῶν λεγομένων σκαλίων». Ὁ Χατζῆ Ἰωάννου³ ἀναφέρει καὶ λείψανα ἐκκλησίας ἢ μοναστηρίου τοῦ μεγάλου Σωτῆρος, σφζόμενα ἐν τῷ μετοχίῳ τοῦ Ἀγίου Παύλου, τὴν ὁποίαν ἐκτίσε Μανουὴλ τις Δεασημέρης,⁴ ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ταύτην δὲν δύναται νὰ ταυτισθῇ ἢ τοῦ ἐγγράφου, διότι ἔκειτο δυτικῶς τοῦ Ἀγίου Γεωργίου.

Ὁ ἀναφερόμενος ἐν τῷ ἐγγράφῳ μητροπολίτης Μάξιμος εἶναι γνωστὸν ὅτι διεδέχθη τὸν Νίφωνα, παρέμεινε δὲ ὡς τοιοῦτος κατὰ τὴν γνώμην τοῦ L. Petit⁵ μέχρι τῶν πρώτων ἐτῶν τοῦ ΙΣ' αἰῶνος. Ἐκ τοῦ ἐγγράφου πιστοῦται ὅτι ἀσφαλῶς ἐξηκολούθει νὰ εἶναι μητροπολίτης τὸ 1502.

Ὁ μητροπολίτης ἀποφασίζει νὰ ἀγοράσῃ τὸ μονύδριον παρὰ τῶν υἱῶν καὶ κληρονόμων τοῦ πρωτοψάλτου Μανουὴλ Δοκιανοῦ ὅχι μόνος, ἀλλὰ μετὰ

λατίφ, περὶ τοῦ ὁποίου βλ. R. Guillaud, Études sur le Grand Palais de Constantinople. Ἑλληνικά, τόμ. 14, σ. 113 κέ.

¹ Βλ. Πρακτικά τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τοῦ ἔτους 1938. Ἀθῆναι 1939, σ. 68.

² Ὁ Καλλιγᾶς οὐδεμίαν ποιεῖται μνείαν τοῦ μάκρωνος.

³ Μιχ. Χατζῆ Ἰωάννου, Ἀστυγραφία Θεσσαλονίκης, ἥτοι τοπογραφικὴ περιγραφή τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1880, σ. 101.

⁴ Ο. Tafrafi, Topographie de Thessalonique, Paris 1913, σ. 183. Ὁ Tafrafi δὲν ἠδυνήθη νὰ βεβαιώσῃ τὸ πρᾶγμα, διότι ἡ ἰδιοκτῆτρια τοῦ ἀκινήτου δὲν τοῦ ἐπέτρεψε τὴν εἰσοδον.

⁵ L. Petit, Les évêques de Thessalonique ἐν Échos d' Orient, τόμ. 5 (1901-2), σ. 97 καὶ 150.

τῶν περὶ αὐτὸν σταυροφόρων καὶ λοιπῶν κληρικῶν, οἵτινες προφανῶς ἀπετέλουν τὴν περὶ αὐτὸν σύνοδον. Σταυροφόροι προφανῶς ἐννοοῦνται οἱ κληρικοί, οἱ ἔχοντες σπουδαῖον τι ἀξίωμα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, οἱ ὁποῖοι πιθανῶς ὠνομάσθησαν οὕτω, διότι εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ φέρωσι σταυρὸν ὡς σημεῖον τοῦ ἀξιωματός των.¹ Τὸ ἀξίωμα προφανῶς ἦτο ἄσχετον πρὸς τὸν ἐν τῷ κλήρῳ βαθμόν, διὸ καὶ πρῶτος πρῶτος ὑπογράφεται ὡς μέγας οἰκονόμος ὁ Θεόδωρος, μολοντί ἦτο ἅπλοῦς ἱεροδιάκονος, ἐνῶ οἱ μετ' αὐτὸν ὑπογράφοντες εἶναι ἱερεῖς. Ἀκολουθοῦν κατὰ τὴν καθοριζομένην καὶ παρὰ τῷ Κωδινῷ τάξιν ὁ μέγας σακελλάριος Πέτρος ἱερεὺς καὶ ὁ μέγας σκευοφύλαξ Κωνσταντῖνος ἱερεὺς, ἀνήκοντες εἰς τὴν πρώτην παρὰ Κωδινῷ πεντάδα τῶν ἀξιωματούχων. Οἱ τρεῖς οὗτοι, ὡς φέροντες πρὸς τῷ ἀξιώματι καὶ τὸ ἐπίθετον μέγας, προφανῶς εἶναι οἱ σταυροφόροι. Οἱ κατόπιν ὑπογραφόμενοι, ὁ σακέλλιος, ὁ ἐπὶ τῶν δεήσεων καὶ ὁ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς καταστάσεως, ὑπογράφονται κατὰ τὴν τάξιν των, καθ' ὅσον ὁ μὲν πρῶτος ἀνήκει εἰς τὴν πρώτην πεντάδα, οἱ δὲ ὑπόλοιποι εἰς τὴν τρίτην. Ὑπολείπεται ὁ Γεννάδιος ἱερομόναχος ἡγούμενος τοῦ Ὑπομιμνήσκοντος, ὅστις ὑπογράφεται πρὸ τοῦ σακελλίου, μολοντί τὸ ἀξίωμα τοῦ ὑπομιμνήσκοντος ἀνήκει εἰς τὴν τετάρτην πεντάδα. Τοῦτο προφανῶς, διότι δὲν πρόκειται περὶ ἁπλοῦ ἀξιωματοῦχου τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἡγουμένου τῆς γνωστῆς ἐκ τῶν ἐγγράφων ἐν Θεσσαλονίκῃ Μονῆς τοῦ Ὑπομιμνήσκοντος, τῆς ὁποίας ἰδρυτῆς ὑπῆρξε κληρικός τις, ἔχων τὸ ἀξίωμα τοῦτο. Ἡ μονὴ αὕτη ἀναφέρεται εἰς ἔγγραφον ἤδη τοῦ 1301.² Ἐκ τοῦ δημοσιευομένου ἐγγράφου προκύπτει ὅτι ὑφίστατο μέχρι τοῦλάχιστον τοῦ 1502.

Ἐνῶ ὁμως τὴν ἀγορὰν τοῦ μονυδρίου ὁ μητροπολίτης ἀποφασίζει μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν συνόδου, εἰς τὴν περὶ πωλήσεως ἀπόφασιν λαμβάνουν μέρος καὶ ἄρχοντες τῆς πολιτείας. Ἀσφαλῶς δὲν πρόκειται περὶ τῶν Τούρκων ἀρχόντων, ἀλλὰ περὶ προνύχοντων Θεσσαλονικέων, οἵτινες καὶ ὑπογράφονται εἰς παράλληλον πρὸς τοὺς κληρικοὺς στήλην.

Ἐκ τούτων προκύπτει ὅτι ἤδη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος μετέχουν εἰς τὰ τῆς διοικήσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας, ἐν μέρει τοῦλάχιστον, καὶ κοσμικοί. Λέγω ἐν μέρει, διότι, προκειμένου μὲν περὶ αὐξήσεως

¹ Πρβλ. D u c a n g e, Glossarium ἐν λ. σταυροφόροι.

² Βλ. Fr. Dölger, Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges. München 1948, ἀρ. 66/7, στ. 432 (Ἰβήρων 1301), 68/9, στ. 574 (Ἰβήρων 1317), 70/1, στ. 561 (Ἰβήρων 1320). Ὁ Dölger παραπέμπει καὶ εἰς Miklosich · Miller, Acta et diplomata, τόμ. 2, 522, 30 (1400). Τὴν μονὴν ἀναφέρει καὶ ὁ Χατζη Ἰωάννου, ἐνθ' ἀν., σ. 101 παρατέμπων εἰς τοῦ Φιλοθέου, Ἐγκώμιον Παλαμᾶ (PSG, τόμ. 151, στ. 627), ταυτίζει δὲ ἴσως οὐχὶ ὀρθῶς τὸν ἰδρυτὴν αὐτῆς πρὸς τὸν μητροπολίτην Φιλόθεον. Εἰς ταῦτα προσθετέα καὶ ἡ περὶ αὐτῆς μνεῖα ἐν Σπ. Λαυριώτου, Κατάλογος κωδίκων Μεγίστης Λαύρας, σ. 340, ἀρ. 1873 (1440). Τὴν τελευταίαν ταύτην ὀφείλω εἰς τὸν κ. Γεώργιον Θεοχαρίδην.

αὐτῆς, εἶναι ἀρκετὴ ἡ περὶ τὸν μητροπολίτην σύνοδος, προκειμένου ὁμως περὶ ἐλαττώσεως αὐτῆς, ἀπαιτεῖται καὶ ἡ παρουσία κοσμικῶν ἀρχόντων. Τὸ ἐκ κληρικῶν καὶ λαϊκῶν συμβούλιον τοῦτο ἴσως δυνάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν ὡς τὸν πυρῆνα, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀνεπτύχθη βραδύτερον τὸ δημογεροντικὸν σύστημα τῆς διοικήσεως τῶν κοινοτικῶν πραγμάτων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας. Ἡ διαφορὰ, ὅπως φαίνεται τοῦλάχιστον ἐκ τοῦ ἐγγράφου, εἶναι ὅτι πρῶτον μὲν ἡ συμμετοχὴ τῶν κοσμικῶν φαίνεται περιορισμένη καὶ δεύτερον ὅτι οἱ μετέχοντες δὲν ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ μετεῖχον ἀριστίνδην. Τοῦτο τοῦλάχιστον δηλοῖ τὸ ὄνομα *ἀρχοντες*. Θὰ ἦτο ὁμως ἴσως πολὺ ἐκ τῆς φράσεως «τῶν ἀρχόντων τῆς πολιτείας» νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι οἱ ἀρχοντες οὗτοι ἀπετέλουν ἴδιον διοικητικὸν σῶμα, ἄσχετον πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀσχολούμενον μὲ τὰς ξένας πρὸς αὐτὴν κοινοτικὰς ὑποθέσεις. Πάντως τὸ πρᾶγμα ἔχει ἀνάγκην πληρεστέρας ἐξετάσεως καὶ δὴ ἱστορικῆς. Τὰ σφωδόμενα ἐκ τῆς Τουρκοκρατίας ἐγγραφα παρέχουν ἀρκετὸν πρὸς τοῦτο ὕλικόν διὰ τοὺς ἀσχολούμενους περὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους κατὰ τὴν περίοδον ταύτην.

Ἀξιοσημείωτος εἶναι καὶ ἡ φράσις τοῦ ἐγγράφου «*ἐπεὶ ἡ τιμὴ τοῦ διαληφθέντος μονηδρίου, ἐγένοντο εἰς ἀνάγκισμα εἰς τὸν μέγαν ναὸν τῆς ἐνυποστάτου λόγου Θεοῦ σοφίας*». Ἡ πρόσθετος αὕτη δικαιολογία τῆς πώλησεως δεικνύει δύο τινά, πρῶτον ὅτι ἡ πώλησις κτημάτων, ἀνηκόντων εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου· διὰ νὰ πωληθῶν δηλονότι τοιαῦτα, ἔπρεπε νὰ ὑπάρχουν λίαν σοβαροὶ λόγοι, νὰ ἐξασφαλίζεται δ' ἐπὶ πλέον ἡ δαπάνη τοῦ τιμήματος δι' ἔργα οὐχὶ ἀλλότρια πρὸς τὴν κτηματικὴν περιουσίαν τῆς ἐκκλησίας· καὶ δεύτερον, ὅτι ἡ κατάστασις τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ἐγγράφου δὲν ἦτο πολὺ εὐχάριστος, ἐφ' ὅσον εἰς ἀνάγκισμα αὐτοῦ προορίζεται τὸ εἰσπραχθὲν ποσόν.

Τὸ ἐγγραφοὺν εἶναι ἐνδιαφέρον καὶ διὰ τὴν προσωπογραφίαν τῆς Θεσσαλονίκης, καθ' ὅσον μᾶς δίδει τὰ ὀνοματεπώνυμα τεσσάρων τοῦλάχιστον Θεσσαλονικέων ἀρχόντων εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος. Τὰ ἐπώνυμα Μάζαρης, Κοντάρης, Λάσκαρης εἶναι βυζαντινά, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δεικνύει τὴν συνέθειαν τῶν βυζαντινῶν οἰκογενειῶν μέχρι τῶν χρόνων τοῦλάχιστον τοῦ ἐγγράφου, τὸ δὲ ὄνομα Μαλάκης, καὶ αὐτὸ ἐπίσης βυζαντινόν, εὐρίσκομεν βραδύτερον εἰς τὰ ἐγγραφα τῆς Μονῆς Βλαττάδων ὡς ἐπώνυμον μητροπολίτου τῆς Βεροίας,¹ ὅστις ἦτο ἀσφαλῶς Θεσσαλονικεὺς, ἀφ' οὗ δωρεῖται τὰ κτήματα αὐτοῦ εἰς μονὴν τῆς Θεσσαλονίκης. Τὸ τελευταῖον ὄνομα, τοῦ ὁποίου τὸ ἐπώνυμον λείπει, εἴτε διότι ἀρχικῶς δὲν ἐγράφη εἴτε διότι ἀπέβη ἐξίτηλον καὶ δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἀναγνωσθῇ ὑπὸ τοῦ πατρὸς Εὐ-

¹ I. K. Β α σ δ ρ α β ε λ λ η, Ἱστορικὰ Ἀρχεῖα Μακεδονίας. Γ'. Ἀρχεῖον Μονῆς Βλαττάδων (1466 - 1939). Θεσσαλονίκη 1955, σ. 14 καὶ 38.

θυμίου,¹ ἐκ τῆς τελικῆς ἀτελοῦς βραχυγραφίας, ἡ ὁποία δυστυχῶς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποδοθῇ τυπογραφικῶς, εἰκάζω ὅτι εἶναι μᾶλλον Ἀνδρόνικος παρὰ Ἀνδρέας. Περίεργον εἶναι τὸ ὄνομα Στήβλος, ἔάν, ἐννοεῖται, εἶναι ὀρθὴ ἢ ἀνάγνωσις. Δυστυχῶς λείπει μέχρι σήμερον πλήρης συναγωγὴ καὶ μελέτη τῶν βυζαντινῶν ὀνομάτων καὶ ἐπωνύμων, μολονότι τὸ ἐκ τῶν ἐγγράφων ὑλικὸν εἶναι ἄφθονον καὶ ἀπὸ πολλῶν ἀπόψεων λίαν ἐνδιαφέρον.²

Ἐνδιαφέροντα εἶναι καὶ τὰ ἐπώνυμα τῶν ἀλυκαρίων, τῶν ὁποίων πολλὰ ὑπενθυμίζουν βυζαντινά, οἷον Πεπαγωμένος, Μαγκλαβίτης, Κομνηνός, Καρακάλας, Σγουρόπουλος, Βρυένιος καὶ εἴ τι ἄλλο. Ἀξιοσημείωτον δὲ διὰ τὴν ἑλληνικότητα τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι ὅτι ἀπαξάπαντα, τὰ τε ὀνόματα καὶ τὰ ἐπώνυμα, καὶ τῶν ἀπλῶν ἀκόμη ἀλυκαρίων εἶναι ἑλληνικά.

* *

Τέλος ἀμφότερα τὰ ἔγγραφα ἔχουν σημασίαν τινὰ καὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου καὶ ἰδίως τοῦ κτηματολογίου αὐτῆς. Δὲν γνωρίζω ἂν ὁ ἀσχολούμενος περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ἱερᾶς ταύτης μονῆς πανοσιολογιώτατος καθηγούμενος αὐτῆς κύρ Γαβριήλ ἔχη εἰς τὴν σειρὰν τῶν παλαιῶν αὐτοῦ προκατόχων καὶ τὸν ἐν τῷ δευτέρῳ ἔγγράφῳ ἀναφερόμενον Ἰσίδωρον. Ἐπειτα εἰς τὸν κατάλογον τῶν παλαιῶν κτημάτων τῆς μονῆς πρέπει νὰ συγκαταριθμηθῇ καὶ τὸ παρὰ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν μονύδριον τοῦ Σωτῆρος, ἴσως δὲ καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Διότι, διὰ νὰ εὐρίσκειται τὸ πρῶτον ἔγγραφον σήμερον εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς μονῆς, θὰ πρέπει νὰ ὑπῆρξε σχέσις τις αὐτῆς πρὸς τὸν ναόν, εἴτε διότι παραμοναριὸς τις ἱερομόναχος ἀνῆκεν εἰς τὴν μονὴν εἴτε διότι καὶ ὁ ναὸς αὐτὸς εἶχε περιέλθει εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν αὐτῆς, ὅπως καὶ ἄλλοι ναοὶ καὶ μοναὶ εἰς ἄλλας ἁγιορειτικὰς μονάς.

ΣΤΙΛΠΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

¹ Παρόμοιον τι συμβαίνει καὶ εἰς τὴν στήλην τῶν κληρικῶν μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ σακελλίου.

² Τὸ ὄνομα θὰ ἠδύνατο μετὰ τινος βεβαίως δυσκολίας νὰ σχετισθῇ πρὸς τὸ ἐπίθετον *στιλβός* (=στίλβων) ἢ πρὸς τὸ ἐν ἐπιγραφῇ ἐκ Βεροῖας τοῦ Β' μ.Χ. αἰῶνος ἀπαντῶν ὄνομα Σκίλβος. (Βλ. Δ. Κανατσούλη, Μακεδονικὴ προσωπογραφία. Θεσσαλονίκη 1955 (=Ἑλληνικά. Παράρτημα 8), σ. 147, ἀρ. 1307 καὶ 1307α.